

Danuta Gaida

Zachowywanie przykazań odnoszących się do czci Boga odpowiedzią na miłość Boga do Izraela i zawarte przymierze (Wj 20, 1–11)

Miłość Boga do ludu izraelskiego wyraziła się w zawarciu z nim przymierza i nadaniu prawa w postaci Dekalogu. Na Synaju rozegrały się wydarzenia o zasadniczym znaczeniu dla religijnego i narodowego życia Izraela. Zawarcie przymierza Jahwe z Izraelem zostało wyrażone w słowach:

וְעַתָּה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי

A teraz jeżeli (słuchając) usłuchacie głosu Mojego
i będziecie przestrzegać przymierza Mojego (Wj 19, 5a)¹

Bóg przyjął Izraelitów za swój lud, powołując go do spełniania szczególnych zadań w swoim planie zbawczym; uczynił go ludem świętym (Wj 19, 6; Pwt 7, 6), wyłączając go spośród innych narodów. Określił jego status jako „własność”² (Wj 19, 5; por. Pwt 4, 20). W odpowiedzi na Boże wybranie Izrael powinien miłować Boga i wiernie przestrzegać Jego

¹ Por. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. R. Kittel, Stuttgart 1967/77. Zob. *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją oraz indeksem rdzeni*, opr. A. Kuśmirek, Warszawa 2003, s. 283. W dalszej części pracy podaję tekst hebrajski za wymienionymi pozycjami.

² Por. P. Briks, *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 240.

praw; okazać wdzięczność Temu, który go w ten sposób wybrał i obdarował; miał zachowywać i strzec praw i nakazów, które Jahwe polecił mu wypełnić (Pwt 4, 40; 11, 1).

Zawarcie przymierza wiązało się z wyrażeniem zgody ludu Izraela na przestrzeganie prawa Bożego. Obietnicą, nagrodą za wierność w przestrzeganiu Bożego prawa miało być „powodzenie” oraz „długie życie” (por. Pwt 4, 39). W Dekalogu są zawarte przepisy moralne, które Izrael miał obowiązek przestrzegać. Zachowywanie przykazań przez lud izraelski miało wyrażać jego wierność Bogu i zawartemu przymierzu. Przykazania Dekalogu różnią się od innych praw tym, że nie są one obwarowane karami. Dekalog ma formę apodyktyczną, przez co jest umieszczony bardziej w kategorii przymierza niż prawa. Przepisy nie są nakazami prawnymi, ale pouczeniem o woli Boga Jahwe; są środkiem służącym do zapewnienia pomyślności tym, którzy je przyjmują. Przestrzeganie ich staje się warunkiem osiągnięcia szczęścia, a ich pogwałcenie prowadzi do nieszczęścia. Bóg kocha naród, który wybrał, dlatego pragnie, żeby Izrael przestrzegał Jego praw i nakazów (Pwt 7, 7–11).

Dekalog umiejscowiony jest na samym początku długiego bloku materiałów prawnych. Stanowi on podsumowanie całej tradycji o przymierzu. Jest w samym sercu Tory (Prawa). Na określenie dekalogu Biblia używa nazw: „tablice świadectwa” (Wj 31, 18; 32, 15; 34, 29), „tablice przymierza” (Pwt 9, 9; Hbr 9, 4), „dziesięć słów” (Wj 20, 1). Jest streszczeniem naturalnego prawa moralnego. Stanowi on katechetyczną syntezę, jest rachunkiem sumienia sprawdzającym, czy jesteśmy wierni przykazaniom. Stosownie do omawianego zagadnienia związanego z zachowywaniem przykazań, które odnoszą się do czci Boga, na użytek niniejszego opracowania dokonujemy analizy pierwszych trzech przykazań Dekalogu (Wj 20, 3–11) określających stosunek człowieka do Boga.

1. Nadanie Prawa, Dekalog

Zawierając przymierze z ludem izraelskim, Jahwe ogłosił Izraelitom „dziesięć słów”. Słowa te stały się przepisami moralnymi, które lud izraelski miał przestrzegać, aby zachować więź z Jahwe. Hebrajskie בְּרִית (Rdz 9, 13) w języku polskim oznacza: przymierze, układ, testament, pakt, kon-

trakt, zobowiązanie, obietnica³. Zawarcie Przymierza zawierało w sobie zgodę ludu na przestrzeganie prawa Bożego, w którym zawarte są przepisy moralne Dekalogu, będącego w samym sercu תורה „Prawa”⁴. Etymologia *berit* ma dużo analogii z przykazaniami Dekalogu (Pwt 4, 13; 10, 4). Autor natchniony, określając Dekalog słowem „przymierze”, chciał zaznaczyć, że stanowi on podstawowe prawo całego przymierza. Wszystkie inne prawa, jakie Izrael otrzymał od Boga podczas zawierania z Nim przymierza, były objaśnieniem Dekalogu⁵. W rozumieniu Izraelity Prawo jest żywą nauką, która powinna być stosowana w konkretnych okolicznościach życia. Jest ona także „wskazówką”, lub mówiąc inaczej, jest przyuczeniem do życia w wolności. Bóg Jahwe uwolnił Izraela z niewoli egipskiej oraz ustalił wzajemny, wyłączny stosunek Boga do ludu. Ta wyłączna relacja została oparta na wybraniu przez Boga, została podyktowana miłością Jahwe do ludu, który szczególnie go wyróżnił wśród innych narodów (Pwt 7, 7–8).

Prawo regulowało życie religijne i narodowe Izraelitów. Określało ono relacje narodu do Boga Jahwe, a także stosunki społeczne pomiędzy członkami narodu izraelskiego. W większości języków mówi się o Prawie Mojżeszowym. Hebrajskie słowo *tôrāh* (Kpł 7, 37) tłumaczy się przez „prawo” i oznacza „pouczenie” (tzn. naukę, a także dyrektywę). *Tôrāh* jest najwyższym źródłem mądrości⁶. Prawo jest darem łaski Boga związanym

³ Por. P. Briks, *Podręczny słownik...*, dz. cyt., s. 65. Także por. S. Wypych, *Pięcioksiąg*, Warszawa 1987, s. 108–109, według E. Kutscha najbardziej trafnym przekładem jest „obietnica” oraz „zobowiązanie”, „wymaganie”. Por. S. Wypych, *Przymierze i jego odnowa. Studium z teologii biblijnej Starego Testamentu*, Kraków 2003, s. 152; S. Łach, *Co nazywamy Dekalogiem Biblijnym*, „Ateneum Kapłańskie” 38 (1946), t. 45, s. 335. Można tę formę wyprowadzić z hebrajskiego czasownika *brh* „postanowić, wybrać”.

⁴ Por. M.I. Alves, *Przymierze, Dekalog i Ewangelia*, „Communio” 1 (1973), s. 62. Por. także *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 1020: wymagania oraz przymierze nazywa się *Tora* (Pwt 31, 25–26), a więc określa się słowem, które pierwotnie znaczyło „nauczanie, wskazówka”. W kontekście przymierza słowo to znaczy tyle co prawo. Ze względu na to, że Księga Przysłów (Prz 3, 1; 4, 2; 7, 2) używa słowa „tora” w jego pierwotnym znaczeniu społecznym (rodzice pouczają lud), użycie tego słowa w kontekście przymierza może sugerować, że chodzi o Boga, który poucza Izraela.

⁵ Por. S. Łach, *Co nazywamy Dekalogiem...*, dz. cyt., s. 335.

⁶ Por. Papieska Komisja Biblijna, *Naród Żydowski i jego Święte Pisma w Biblii Chrześcijańskiej*, Kielce 2002, s. 84. Prawo zajmuje centralne miejsce w Pismach narodu żydowskiego, w jego praktykach religijnych od epoki biblijnej aż do naszych czasów. Także zob. *Komentarz Żydowski do Nowego Testamentu*, red. D.H. Stern, Warszawa 2005, s. 33, w ju-

z wybraniem, z ujawnieniem się oblicza Boga. Dawало ono możliwość prawego życia. Umożliwowało ono życie zgodne z wymaganiami przymierza; było chwałą i ozdobą Izraela, jego nieutralną własnością, źródłem zbawienia i życia. Izraelici byli przekonani, że prawo jest wyrazem woli Boga w odniesieniu do narodu izraelskiego.

Jahwe uroczyście ogłosił: „wszystkie słowa te” (Wj 20, 1)⁷. W języku polskim przyjęła się nazwa „Dziesięciu Przykazań” (Dekalog). Trzeba zaznaczyć, że nigdzie w Biblii nie znajdujemy wyrazu „Dekalog”. Po raz pierwszy użył go Klemens Aleksandryjski⁸. Nazwa „Dekalog” pochodzi od greckiego wyrażenia *dekalogos* („dziesięć słów”). Jest to dosłowne tłumaczenie hebrajskiego wyrażenia *עשרת הדברות* (Wj 34, 28, por. Pwt 4, 13; 10, 4)⁹. Dekalog zawiera serię przykazań, które przez Mojżesza Bóg dał narodowi wybranemu. Trzeba zauważyć, że nazwa „dziesięć przykazań” akcentuje element obowiązku, grozy; natomiast termin „słowo” wprowadza nas na płaszczyznę komunikacji, łączności, miłości. Na określenie Dekalogu Biblia używa także nazw: „tablice świadectwa” (Wj 31, 18; 32, 15; 34, 29), „tablice przymierza” (Pwt 9, 9; Hbr 9, 4).

Stary Testament podaje dwie wersje Dekalogu (Wj 20, 2–17, Pwt 5, 6–21). Zawierają one w zasadzie ten sam tekst (z drobnymi różnicami

dażmie słowo „tora” oznacza: Pięcioksiąg (*Chumasz*), Proroków i Pisma (*Tanach*), Torę ustną, obejmującą Talmud i inne materiały poprawne, wszelkie religijne pouczenia rabinów (materiały etyczne i agatyczno-homiletyczne).

⁷ Por. *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg...*, dz. cyt., s. 286.

⁸ Por. J. Lemański, *Księga Wjścia. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Częstochowa 2009, s. 415. Według tego autora po raz pierwszy nazwy Dekalog użył Klemens Aleksandryjski. Zob. S. Łach, *Co nazywamy Dekalogiem...*, dz. cyt., s. 333: nazwy Dekalog nie ma w LXX ani w innych tłumaczeniach greckich. Według S. Łacha po raz pierwszy użył wyrazu Dekalog św. Ireneusz (*Adv. Haereses* 4, 15; PG 7, 1012). Także por. R. Krawczyk, *Dekalog. Kodeks etyki społecznej Starego Testamentu*, Siedlce 1994, s. 9: LXX przetłumaczyła omawiane wyrażenie dosłownie na *τὸς δέκα λόγους* „dziesięć słów” (Wj 34, 28). Ojcowie Kościoła do określenia „dziesięć słów” zastosowali nazwę *ho dekalogos*. Jako pierwszy uczynił to Klemens Aleksandryjski w dziele *Paedagogus* 3, 89. Pozostając w zgodzie z duchem Biblii, należałoby na określenie Dekalogu używać nazwy dziesięć Bożych „słów”, a nie dziesięć „przykazań”.

⁹ Por. W. Węgrzyniak, *Aksjologiczne odczytanie Dekalogu*, „Zeszyty Naukowe KUL” 53 (2010), nr 3 (211), s. 26. Także zob. *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu...*, dz. cyt., s. 36.

w szczegółach). Według Wj 20, 1–17 autorem Dekalogu jest Jahwe¹⁰. Mojżesz otrzymał na górze Synaj dwie tablice z przykazaniami (Wj 24, 12; 32, 15), spisane ręką samego Boga (Wj 24, 12). Przyjmowany podział dziesięciu przykazań był różny. W Księdze Wyjścia jest tylko ogólna wzmianka dotycząca wypisania ich na dwóch tablicach. Mojżesz podał je w porządku, w jakim Jahwe wypisał je na dwóch tablicach. Przesunięcia nastąpiły na skutek wielokrotnego ich przepisywania. Już tłumacze LXX podają przykazania w odmiennym porządku w stosunku do TM. Zmiany występują w różnych odpisach hebrajskiego tekstu Dekalogu (np. tekst samarytański, papirus Nash) oraz w tłumaczeniach na języki późniejsze (Wulgata)¹¹. Kościół katolicki łączy dwa przykazania z Wj 20, 3–6 w jedno przykazanie, dzieli na dwa przykazania zawarte w Wj 20, 17. Wymieniony podział wszedł w życie i w praktykę Kościoła, począwszy od Klemensa Aleksandryjskiego i Augustyna¹². Na początku znajdują się przykazania regulujące stosunek do Boga. Później zaś Dekalog normuje obowiązki człowieka względem bliźniego. W Pwt 5, 6–21 tekst Dziesięciu Przykazań jest częścią mowy Mojżesza o historii zbawienia. Mowa ta jest wyrazem ostatniej woli Mojżesza i jego testamentem.

Dekalog zawiera w dziesięciu przykazaniach krótką syntezę istotnych obowiązków Izraelity względem Boga i bliźniego. Syntezy takiej nie mieli

¹⁰ Por. J. Lemański, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 417: egzegeci opowiadają się za stopniową drogą rozwoju Dekalogu, odchodząc od pochodzenia Mojżeszowego w obecnej jego formie. Zob. C. Levin, *Der Dekalog am Synai*, „Vetus Testamentum” 35 (1985), s. 170; W.H. Schmidt, *Die Zehn Gebote im Rahmen alt-testamentlicher Ethik*, Darmstadt 1993, s. 30–31; F.L. Hossfeld, *Der Dekalog Seine Späten Fassungen die originale Komposition und seine Vorstufen*, Freiburg–Göttingen 1982, s. 281–282.

¹¹ Por. S. Łach, *Poszczególne przykazania dekalogu*, „Ateneum Kapłańskie” 39 (1947), t. 46, s. 342: według hellenistów żydowskich (Filona Aleksandryjskiego i Józefa Flawiusza) pierwsze przykazanie to wersety 2–3, drugie przykazanie to wersety 4–6. Cztery pierwsze przykazania dotyczą Boga, sześć kolejnych dotyczy obowiązków wobec bliźniego: piąte – oddawać cześć rodzicom, szóste – zakaz zabójstwa, siódme – cudzołóstwa, ósme – kradzieży, dziewiąte – składania fałszywego świadectwa, dziesiąte – zakaz pożądania cudzej żony, własności.

¹² Por. J. Lemański, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 416. Zob. S. Łach, *Poszczególne przykazania dekalogu...*, dz. cyt., s. 341, 344–345, podziałowi augustiańskiemu należy oddać pierwszeństwo. Uznaje on wersety 3–6 za jedno przykazanie mające dwie uzupełniające się części: nakaz wiary jedynie w Jahwe i zakaz czci podobizn Jahwe sporządzonych ręką ludzką.

ani Babilończycy, ani Egipcjanie, ani inne narody starożytnego Wschodu¹³. Daje on ludowi Pana podstawowe linie kształtowania życia według objawionej woli Boga, istotne kryteria przymierza Bożego. Ustanawia granice, które musi szanować ten, kto chce trwać w przymierzu z Bogiem.

Schemat formuły przymierza (Dekalog) obejmuje: przedstawienie się Jahwe: Wj 20, 2a (por. Pwt 5, 6a), następnie prolog historyczny Wj 20, 2b (por. Pwt 5, 6b) i postanowienia szczegółowe, poszczególne przykazania Wj 20, 3–6; 20, 7–20, 17b (por. Pwt 5, 7–21). Ze względu na treść przykazań Dekalog można podzielić na dwie grupy. Grupa pierwsza to przykazania od pierwszego do trzeciego. Określają one stosunek do Boga (kierunek pionowy, wertykalny). Drugą grupę stanowią przykazania od czwartego do dziesiątego. Określają one stosunek człowieka do bliźnich (kierunek poziomy, horyzontalny). Zwięzłość i jasność Dekalogu uczyniły zeń fundamentalne prawo przymierza, które Jahwe zawarł ze swym narodem (Pwt 4, 13). Dekalog jest wykładnikiem prawa przyrodzonego. Jego znaczenie, ze względu na zasady ogólnoludzkie i moralne, jest wiecznie aktualne i obowiązujące. Stał się on także w chrześcijaństwie ważnym skrótem obowiązków religijno-moralnych. W Nowym Przymierzu przykazania pozostają, jednakże zmienia się ich sens: stare formuły napełniają się nową treścią. Różnica dotyczy natury Nowego Testamentu, w którego centrum jest Chrystus. Jest On źródłem i wzorem zasad moralnych¹⁴. Jezus Chrystus nie znosi obowiązywania Dekalogu. Nawiazuje On do dziesięciu przykazań w rozmowie z „bogatym młodzieńcem”. Jezus zachęca go do przestrzegania przykazań, ale jednocześnie wyjaśnia ich sens. Zachowanie przykazań nie wystarczy do osiągnięcia doskonałości. Trzeba jeszcze zrezygnować z przywiązania do posiadanych dóbr ze względu na królestwo niebieskie (Mt 19, 17–24). Przykazania i ich przestrzeganie nie są celem samym w sobie; mają one prowadzić do życia z Bogiem w wieczności.

¹³ Por. S. Łach, *Księga Wjścia. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1964, s. 180–181.

¹⁴ Por. M. Chrostowski, *Katolicka hermeneutyka biblijna w świetle Adhortacji Apostolskiej Verbum Domini Ojca Świętego Benedykta XVI*, „Collectanea Theologica” 81 (2011), nr 2, s. 16.

2. Bóg przemawia do ludu – prolog (Wj 20, 1–2)

Bóg kocha lud Izraela, wybrał go i znalazł w nim upodobanie. Jest Bogiem wiernym, zachowującym przymierze i miłość (Pwt 7, 7–9), dlatego dał mu określony zbiór praw, który pozwoli na trwanie w bliskości z Nim. Dany zbiór praw obejmuje całokształt obowiązków Izraelitów związanych przymierzem z Jahwe. Zachowanie przykazań miało być odpowiedzią ludu izraelskiego na miłość Boga (Pwt 7, 12–13).

W Dekalogu Bóg zwraca się do człowieka w sposób bardzo bezpośredni, w drugiej osobie. Dziesięć przykazań społeczność przymierza miała strzec, zachować w pamięci i je wypełniać (Pwt 5, 1). Większość z nich ma podobną formę. Zaczyna się od wyrażenia „Nie będziesz”, po którym następuje czasownik (np. לֹא־תַעֲשֶׂה , „nie będziesz wykonywał” Wj 20, 10). Apodyktyczna forma „Dziesięć przykazań” (nakazując lub zakazując określonych czynności) umieszcza je bardziej w kategorii przymierza niż prawa. „Dziesięć słów przymierza” na równi z przymierzem ma wymiar trwały. Odnosi się do każdego pokolenia, które wyznaje, że Jahwe jest jego Bogiem. Zakłada osobową relację pomiędzy Bogiem a człowiekiem wyrażoną w instytucji przymierza. Dekalog to słowa Boże wypowiedziane bezpośrednio przez Jahwe. Skierowane one były do wszystkich Izraelitów zgromadzonych pod górą Synaj. Pierwsze zdanie nie pozostawia wątpliwości, kto jest prawodawcą Dekalogu, gdyż to sam Bóg mówił te wszystkie słowa. Bóg przemawia do ludu, który staje się ludem przymierza. Pamięć o tym, że Jahwe mówił na Synaju, była żywa w tradycji religijnej Izraela (por. Wj 19, 9; Pwt 4, 10–14; Ne 9, 13). Zbiór praw był przekazywany w kontekście objawienia Boga, a także zawarcia z Nim przymierza, dlatego też wszystkie przykazania i zakazy Dekalogu trzeba odczytywać i rozumieć w perspektywie wprowadzenia: „Ja jestem Pan, Bóg twój, który cię wyprowadził z ziemi egipskiej, z domu niewoli” (Wj 20, 2). W odpowiedzi lud winien w wierze, nadziei, miłości i wdzięczności być Jahwe posłuszny za Jego zaangażowanie się w życie i w historię swojego ludu, za troskę o Jego los oraz ze względu na to, kim jest Bóg („Ja jestem JHWH”, por. Wj 20, 2)¹⁵.

¹⁵ Por. *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu...*, dz. cyt., s. 36, w judaizmie cytowanie danego fragmentu Pisma odbywa się zawsze przy uwzględnieniu całości jego kontekstu, czyli wszystkich Dziesięciu Przykazań, a nie tylko samych przytaczanych słów.

Imię Jahwe pierwotnie pisano spółgłoskami יהוה, który to zapis stanowi najstarsze, oryginalne i pełne brzmienie imienia Bożego¹⁶. Transkrypcje greckie w pismach Klemensa Aleksandryjskiego (†215) i Teodoreta z Cyru (†458) potwierdzają, że spółgłoski *Jhwh* czytano jako *Jahwe*¹⁷. Imię JHWH wyraża charakter Boga w znaczeniu Jego niezmienności w realizacji złożonych obietnic. Wyraża także moc sprawczą w realizacji obietnic (wyprowadzenie narodu izraelskiego z Egiptu)¹⁸. Bóg chciał wejścia w relację wspólnoty z Izraelem, gdyż sam go wybrał, okazując mu w ten sposób swoją miłość. Jahwe, zawierając przymierze z Izraelem, wziął go w swoją opiekę. Izrael zawsze mógł liczyć na Jego pomoc. Określenie Boga jako Jahwe miało wzbudzić u Izraelitów cześć i szacunek do Niego. W formie, w której Jahwe został przedstawiony, zawarte zostało przypomnienie uwolnienia Izraelitów z niewoli egipskiej. Jest w tym obecne uzasadnienie, że Jahwe ma prawo swemu ludowi rozkazywać, zaś Izraelici mają obowiązek spełniać wszystkie słowa Jahwe (Pwt 4, 6. 14). Objawieniu się Jahwe jako „Boga dla Izraela” ma odpowiadać głębsze zawierzenie

¹⁶ Por. J. Lemański, *JHWH – Bóg, który pozostaje wierny swoim obietnicom*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 12 (2007), s. 140–141: imię Boże JHWH wyprowadzane jest także od koniugacyjnej formy czasownika *hwj* z prefiksowym formantem *ja-* należącym do 3 os. l. poj. Chodzi tutaj o osnowę przyczynowo-sprawczą *hifil*, która dla tego rdzenia nie jest znana w innych językach semickich poza syryjskim. Użycie wymienionej formy imienia Bożego spowodowało to, że nabrała ona cech rzeczownika. Rdzeń *hwj* wyraża ideę wydawania dźwięku lub dmuchania (forma rdzenia może być onomatopeją). W opinii J. Wellhausena pierwotny sens imienia JHWH mógł brzmieć: „JHWH dmuchnął”. Według H. Langkammera Imię to jest trzecią osobą imperfectum czasownika *hwh* – „być”. Występuje ona jako pierwotna forma w języku aramejskim (w pierwszej osobie przybiera formę *āhjā* – „jam jest”). Młodsza formą jest *hjh*. Zob. także H. Langkammer, *Teologia biblijna Starego i Nowego Testamentu*, Legnica 2007, s. 49.

¹⁷ Por. J. S. Synowiec, *Pięcioksiąg. Wprowadzenie do ksiąg: Rodzaju, Wyjścia, Kapłańskiej Liczb i Powtórzonego Prawa*, Kraków 2000, s. 327. Także por. J. Lemański, *JHWH – Bóg, który pozostaje wierny swoim obietnicom...*, dz. cyt., s. 139–140, przedmasorecka tradycja fonetyczna w odczytywaniu tetragramu brzmiała *Jahwe*.

¹⁸ Por. J. Lemański, *JHWH – Bóg, który pozostaje wierny swoim obietnicom...*, dz. cyt., s. 145; imię JHWH pojawia się także na kartach Nowego Testamentu. Jezus – *Jezua* – zawiera ten sam rdzeń co imię Jahwe (*jhw*) i oznacza „Jahwe jest zbawieniem”. Zob. także H. Langkammer, *Teologia biblijna Starego i Nowego Testamentu...*, dz. cyt. s. 50; krótsza forma tetragramu weszła jako część składowa do imienia Jezusa – *jehōšūa* (Pwt 3, 21); składa on się z dwóch elementów *jehō* oraz *šūa* (od *š*). Imię Jezus oznacza „Jahwe jest zbawieniem”, „Jahwe zbawia”, „O, Jahwe zbaw”. Po niewoli babilońskiej przyjęło ono formę *ješūa* (Ne 7, 7).

i oddanie się Jemu. Umożliwiło to pełniejszą niż dotąd wspólnotę Izraela ze swoim Bogiem.

3. Wyłączne oddawanie czci Jahwe, pierwsze przykazanie (Wj 20, 3–6)

Pierwsze przykazanie Dekalogu nakazuje oddawanie czci wyłącznie Jahwe. Jest ono fundamentem dla całego Dekalogu, dając podstawy pod więź, jaka wynikła z przymierza pomiędzy Jahwe a Izraelem. Literalnie ma ono brzmienie:

לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עִלֵּי־פָנַי:

Nie będziesz miał bogów innych przed obliczem moim
(Wj 20,3)¹⁹

Przymierze wymaga od Izraelitów kształtowania życia bez bałwochwalstwa. Podstawą relacji Jahwe – Izrael winna być wiara w jedyne Boga. Miało to być wyrazem wierności Izraela i odpowiedzią na miłość Jahwe. Jednakże wydaje się, że wiara Izraela w jednego Boga nie wykluczała istnienia innych bogów poza Izraelem (monolatria)²⁰. Izraelici otrzymali wymóg wierzenia tylko w jednego Boga, ale Dekalog nie wyśmiewa, nie demaskuje wyobrażeń innych bóstw, jak mamy tego przykład w Pwt 27, 15; Iz 2, 8.

Pierwsze przykazanie było ostrzeżeniem dla Izraela, aby był on wierny jednemu Bogu. Stary Testament w kilku miejscach uzasadnia zakaz oddawania czci obcym bogom (Wj 20, 5; 34, 14; Pwt 6, 14), wskazując na gorliwość Jahwe. Gorliwość ta jest utożsamiana z Jego odrębnością (Joz 24, 19). Bóg jest święty, czyli wzniosły i radykalnie inny. Ta inność wyraża się w tym, że nie może być mylony z siłami natury, gdyż On włada nimi.

Bóg jest ponad całą naturą. Jest absolutnie transcendentny wobec świata. Obrazą dla Jahwe są wyobrażenia plastyczne Boga, dlatego powiedział do ludu Izraelskiego:

¹⁹ Por. *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg...*, dz. cyt., s. 286.

²⁰ Por. W.H. Schmidt, *Die Zehn Gebote im Rahmen alttestamentlicher Ethik*, Darmstadt 1993, s. 41.

לֹא-תַעֲשֶׂה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים

Nie zrobisz sobie posągu, żadnego obrazu
 (Wj 20, 4)²¹

Ludy Wschodu uważały, że obrazy są identyczne z przedmiotem, który przedstawiają. W obrazie bóstwa miała być zamknięta jego moc, co prowadziło do utożsamiania obrazu z bóstwem (Iz 44, 9–20; Jr 10, 1–16; Oz 8, 4)²². Bóg jest duchem; najpełniej objawił się On, działając w historii Izraela, a nie poprzez jakieś wyobrażenie. Zakaz wizerunków w Izraelu wynikał stąd, że przedstawiały one bożki religii politeistycznej²³. Bóg, godząc się na zawarcie przymierza z Izraelem, postawił warunki. Domagał się wyłącznego kultu Jahwe i odrzucenia bałwochwalstwa (Wj 20, 3nn; Pwt 5, 7); domagał się przestrzegania Jego nakazów, poleceń i praw (Pwt 8, 11). Konsekwencją było odrzucenie jakiegokolwiek kompromisu i układów z ludami pogańskimi (Wj 23, 24; 34, 12–16). W zależności od spełnienia tych warunków spływały na lud błogosławieństwa lub przekleństwa (Wj 23, 20–33; Pwt 28, 2. 15; Kpł 26). Ten, który zawsze „Jest” (por. Wj 3, 14), ofiarowuje swoją obecność Izraelowi i nie ma tu miejsca na obecność innych bogów. Jahwe chce być dla Izraela Bogiem jedynym i nie chce z nikim dzielić należnej Mu czci.

Zachowanie omawianego przykazania przez lud izraelski wymagało oddawania Bogu wyłącznej czci. Taka nietolerancyjna wyłączność jest unikatem w historii religii, gdyż antyczne kultury zostawiały swobodę swym czcicielom w oddawaniu czci innym bóstwom. Jahwe żąda, aby cały Izrael należał do Niego (Pwt 18, 13). Słowo „czcić” pochodzi od greckiego

²¹ Por. *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg...*, dz. cyt., s. 286.

²² Por. S. Łach, *Księga Wjścia...*, dz. cyt., s. 184: bóstwami ówczesnych imperiów był babiloński Marduk, egipski Amon, kananejski Baal, Dagon i Astarta. Omawiane pierwsze przykazanie zakazywało czci wymienionych bóstw, a także kultów prywatnych, a zwłaszcza kultu zmarłych.

²³ Por. M. Wojciechowski, *Biblijny pogląd na świat, Bóg, człowiek, etyka*, Częstochowa 2009, s. 35. Wizerunki służące celom zdobniczym i symbolicznym zostały w judaizmie i w chrześcijaństwie przyjęte. Teologiczną racją dla przedstawiania Boga stało się Jego wcielenie w Chrystusie, tzn. obecność wśród ludzi w widocznej postaci.

aidesthai, które oznacza „lękać się”, „uwielbiać”²⁴. Boga nie można sprowadzać do Jego wizerunku (bo jest On absolutem i transcendencją). Słowa: „nie będziesz im służył” (Wj 20, 5) można rozumieć w sensie: nie dasz się im ujarzmić. Bałwochwalstwo niesie ze sobą ryzyko niewoli. Człowiek staje się niewolnikiem wytwarzanych przez siebie rzeczy (por. Ps 115, 4–8). Ratunek, jaki ludzie otrzymują od Boga, polega na ich uwolnieniu. Bóg daje wolność w wymiarze zewnętrznym (uwolnienie od ciemności, np. faraona w Egipcie) i wewnętrznym (wolność prowadząca do życia w dobru i w prawdzie).

Wierność Izraela wielokrotnie zawodziła. W sytuacjach prób nie potrafił on wytrwać w wierności wobec Boga (Wj 32, 4). Nakaz wyłącznego oddawania czci Jahwe stał się szczególnie ważny po zajęciu Kanaanu przez Izraelitów. Pierwsze przykazanie wymagało postawy walki z massebamami, a także z aszerami, tj. kultowymi słupami kamiennymi, palami drewnianymi (por. Kpł 26, 1; Pwt 16, 22); usankcjonowało ono monoteizm patriarchów. Starożytność bezobrazowego kultu izraelskiego wynikała z faktu, że Bóg Izraelitów od samego początku jest Bogiem-Wybawcą, który wyprowadził Izraelitów z Egiptu. Nie jest On uosobioną siłą natury jak w przypadku bogów innych ludów. Boga, który jest obecny i działa w historii narodu, się słucha, natomiast bogów natury zmusza się, aby byli ludziom użyteczni poprzez zlokalizowanie ich siły w sporządzonym obrazie. Jahwe, władca natury, nie da się zamknąć w obrazie, gdyż jest ponad całą naturą. Pomimo Jego bliskości wobec Izraela jednak istnieje przepaść pomiędzy Bogiem i stworzeniem. Boga nie można ogarnąć zmysłami. Dlatego też wszelki kult Boga powinien być bezobrazowy. Zakaz sporządzania obrazów oraz zakaz oddawania czci obcym bogom wypowiedział walkę skłonnemu do błędów ludzkiemu rozumowi. W świecie współczesnym nie ma bożków takich, jak w Kanaanie i w świecie greckim. Bożkami jednakże stają się wytwory postępu i rąk ludzkich.

W przymierzu synaickim Jahwe był stroną nakazującą, zaś Izrael słuchającą, wykazującą lęk i uległość. Jednakże są pewne postawy wspólne obydwu partnerom – wspólna jest miłość.

²⁴ Por. A. Grün, *Dziesięć przykazań. Drogowskazy ku wolności*, Częstochowa 2008, s. 46–47. Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006, s. 13: αἰδομαι posiada znaczenie: „wstydzić się”, „lękać się”, „czcić”, „szanować”, „litować się”.

Etyka przymierza zachodzi pomiędzy Bogiem i człowiekiem, który powinien naśladować swego Stwórcę w Jego dobroci i wierności. Wybranie Izraela zostało oparte na niezłomnej wierności Boga. Wybranie to trwa i nie kończy się, gdyż wierność Boga trwa na wieki²⁵. Na Bogu lud izraelski może polegać z tego powodu, że On nie zawodzi i jest niezmienny: *litościwy, pełen łaski i wierności* (Wj 34, 6; Ps 86, 15). Jego działanie odznacza się życzliwością i stałą dobrocią. Wierność Boga obejmuje tak poszczególne osoby, jak i cały naród. Mówiąc, że Bóg jest wierny obietnicom, które dał, mamy na myśli przymierze zawarte z narodem i obietnice. Wierność i sprawiedliwość to konkretne postawy charakterystyczne dla obustronnej miłości wynikającej z przymierza. Wierność, zachowanie przykazania stanowiły pozytywną odpowiedź na miłość Boga.

Hebrajskie דָּבָר jest związane z zachowywaniem przymierza. Starotestamentalna wierność zawiera w sobie pierwiastek wolności w tym, żeby obydwie strony świadczyły sobie nawzajem dobro i miłość. Wykracza ona poza jurydyczne zobowiązania; zakłada istniejącą wspólnotę pomiędzy jednostkami czy pomiędzy społecznościami. Wierność ta potwierdza i ustawicznie dokumentuje fakt wspólnoty. W absolutnym znaczeniu przysługuje ona Jahwe, gdyż to On: „Okazuje *Hesed* aż do tysięcznego pokolenia tym, którzy Go miłują i strzegą Jego przykazań” (Wj 20, 6)²⁶. Wierność, gdy jest połączona z łaskawością, staje się klasycznym przymiotem Bożym (Wj 34, 6). Określenia mówiące o zachowywaniu przymierza i świadczeniu wierności pełnej łaskawości (czyli *hesed*) stają się synonimiczne (Pwt 7, 9). Trzeba jednakże podkreślić, że istnieje różnica pomiędzy wiernością, którą okazuje Bóg, a wiernością człowieka. Pierwsza to łaska Jahwe, druga to gotowość człowieka do podjęcia dialogu z Bogiem; jest ona gwarantem przymierza oraz współpracy z Jego łaską. Dla zachowania ciągłości i ważności przymierza konieczne było dochowanie wierności przymierzemu przez naród izraelski.

²⁵ Por. W. Chrostowski, „*Dekalog*” dialogu Kościoła Katolickiego z Żydami i judaizmem, „*Studia Bydgoskie*” 4 (2010), s. 13, na określenie wierności Boga służą rzeczowniki: *emet* i *emunah* oraz imiesłów *ne`eman*. Pochodzą one od rdzenia *mn* „być stałym”, „trwałym”, „niezawodnym”. Por. S. Łach, *Wierność fundamentem etyki Przymierza*, w: *Biblia Księga życia ludu Bożego*, red. S. Łach, M. Filipiak, Lublin 1980, s. 20–22, 29, 36.

²⁶ Por. L. Stachowiak, *Wartości etyczne tradycji o Przymierzem*, w: *Biblia Księga życia ludu Bożego...*, dz. cyt., s. 20–22.

Dla chrześcijan bałwochwalstwem staje się stawianie na pierwszym miejscu wytworów pracy człowieka, gdyż nikt nie może dwóm panom służyć: Bogu i mamonie (Mt 6, 24). Mamoną staje się dążenie do posiadania rzeczy z jednoczesnym odsuwaniem Boga na drugi plan. Bogu należy się szacunek i cześć; nie można wymawiać imienia Bożego w złości, lekkomyślnie, posługując się Nim dla zysku materialnego. Postępowanie w wierności w Nowym Przymierzu jest możliwe do spełnienia dzięki łasce Chrystusa. Droga do życia wiecznego z Bogiem prowadzi przez wypełnienie i zachowanie „Dziesięciu słów Boga”. Jezus zachęcał do zachowywania przykazań (Mt 19, 16–17; Mk 10, 19; Łk 18, 18–20).

4. Święte Imię Boże, drugie przykazanie (Wj 20, 7)

Drugie przykazanie kładzie akcent na godność i świętość imienia Bożego:

לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹן

Nie będziesz wzywać imienia JHWH,
Boga twojego, na próżno
(Wj 20, 7)²⁷

Istnieje ogólne przekonanie, że imię nie jest zwyczajną etykietą, którą dano człowiekowi bez żadnego uzasadnienia. W świecie starożytnym imię było częścią składową tego, który je nosi²⁸. Imię oznacza przystęp do tego, który je nosi. Wymówienie imienia jakiejś osoby nad danym przedmiotem było uznaniem władzy nad nim. Zmienić imię osoby to poddać ją pod swoją władzę (np. zwycięzcy królowie zmieniają pokonanym władcom ich dawne imię; por. 2 Krl 23, 34; 24, 17)²⁹. Używanie imienia Jahwe było

²⁷ Por. *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg...*, dz. cyt., s. 287.

²⁸ Por. S. Łach, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 189. Także zob. J. Nagórny, *Etyka Przymierza Starego Testamentu. Próba ustalenia zasadniczej problematyki moralnej*, red. K. Jeżyna, J. Gocko, W. Rzepa, Lublin 2009, s. 174. Por. M. Wojciechowski, *Biblijny pogląd na świat...*, dz. cyt., s. 30; określając Boga imieniem, stwierdza się, kim jest Bóg, i wyznaje wiarę w Niego. Imię Boże określa tożsamość Boga. Kto zna imię, zna osobę, która je nosi.

²⁹ Por. A. Bartoszek, *Znaczenie imienia na starożytnym Bliskim Wschodzie*, „Commu-
nio” 14 (1979), nr 1, s. 22; S. Łach, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 189–190.

dostępne dla wszystkich w Izraelu i w narodach ościennych. Powszechne stosowanie imienia Bożego było ograniczane po niewoli babilońskiej. Zamiast imienia Jahwe pojawiają się inne imiona Boga np. Elohim (Rdz 1, 2; 4, 26; 15, 2), Adonai (Rdz 15, 2)³⁰. Imię Boże zajmowało centralne miejsce w życiu religijnym, a także kultycznym Izraela. Było to imię święte, podobnie jak sam Bóg jest święty. Nie mogło być ono używane w codziennym życiu w celach pozareligijnych. Wzywaniem imienia Jahwe zapewniało Jego opiekę. Dlatego też gdy kapłan błogosławił zebranych, to wymawiał imię Jahwe nad ludem.

Imię JHWH wskazuje na charakter Boga, który jest niezmienny w realizacji obietnic, które składa. Bóg jest obecny, żeby ludowi izraelskiemu pomagać i nim kierować. Imię to często występuje na kartach Starego Testamentu (np. Rdz 2, 22, Lb 6, 22; Pwt 5, 2). W Księdze Wyjścia imię JHWH zostaje objawione Mojżeszowi na Synaju (Wj 3, 14–15). Inne imię Boga to אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֲהִיָּה „Jestem, który Jestem” (Wj 3, 14) wskazujące na Jego stałą, niezmienną obecność. Pod tym imieniem Izraelici znali i czcili Boga. Do tego imienia odnosili przykazanie, aby nie wymieniać imienia Bożego nadaremno; miało ono na celu dobro samego Izraela, zabezpieczając przed zerwaniem przymierza.

Przykazanie zabraniało wzywania imienia Bożego „na próżno”, to znaczy do rzeczy mało ważnych, powszednich, zabraniało także wykorzystywać Boga i Jego moc do czegoś bez znaczenia. Można było „zbecześcić” imię Boże przez przekleństwo czy krzywoprzysięstwo. Omawiane przykazanie podkreśla potrzebę uszanowania świętości Boga.

Imię bóstwa odgrywało wielką rolę w magii wszystkich ludów. W świecie starożytnym uważano, że można zmusić bóstwo do określonej czynności (por. 1 Krl 18, 26–28)³¹. Mając to na uwadze, można było także próbować wykorzystywać imię Boże do celów magicznych.

³⁰ Por. A. Bartoszek, *Imię Jahwe w Izraelu*, „Communio” 14 (1979), nr 1, s. 41, stosowane są także określenia „Najwyższy” (Dn 4, 21), „Król niebieski” (Dn 4, 34), „Wiecznie żyjący” (Dn 12, 7), „Przedwieczny” (Dn 7, 13). Por. M. Wojciechowski, *Biblijny pogląd na świat...*, dz. cyt. s. 30–31. Izraelici zastępują imię Boże słowami „Pan” lub „Imię”. Zob. S. Łach, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 191. W literaturze rabinackiej poza cytowaniem tekstów biblijnych, które miały imię Jahwe, nie pisano tego imienia. Uczni żydowski nigdy nie pisali go w pełnej formie, lecz w skróconej, pisząc tylko literę jod (1–3 razy). Po wprowadzeniu wokalizacji przez Masoretów dano tetragramowi samogłoski zapożyczone z wyrazów Adonaj i Elohim.

³¹ Por. S. Łach, *Księga Wyjścia...*, dz. cyt., s. 190.

Zachowanie drugiego przykazania jest związane z zakazem używania imienia Bożego w gniewie, przy składaniu fałszywego świadectwa (Wj 23, 1), przysięgi, w sposób lekkomyślny (por. Pwt 6, 13; 10, 20). Uzasadnione jest tłumaczenie „na próżno”. Wymawianie imienia Bożego nadaremnie oznacza wykorzystywanie go dla potwierdzenia kłamstwa zamiast prawdy (por. Jr 4, 2). Imienia Bożego można było nadużyć przy składaniu fałszywych świadectw oraz przysięg³². Omawiane przykazanie podkreśla, żeby mówić jedynie to, co jest prawdziwe i słuszne (Mt 5, 33–37; Jk 3, 2–11). Wezwanie imienia Bożego w sprawach nieuczciwych lub w sposób lekkomyślny powodowało ściąganie na grzesznika Jego wyroku (por. Ml 3, 5; Ps 59, 13). Kto wzywa imię Boga, ten wyznaje w ten sposób wiarę w Niego (Jr 10, 25; Ps 79, 6) i prosi Go o pomoc (Ps 99, 6). JHWH nie pozostawi nadużycia swego imienia bez kary. Bóg jest najwyższym Sędzią.

Wierność wobec Boga nie opiera się na deklaracjach czy obietnicach. Za słowami musi iść życie, wewnętrzne zaangażowanie. W tym wyraża się odpowiedź miłości na czynną miłość Boga. Nadużyciem jest powoływanie się na Boga w próbach przeforsowania własnych decyzji jako woli Boga czy też czysto formalne wzywanie imienia Bożego, bez wewnętrznego zaangażowania.

5. Szabat dniem poświęconym Bogu, trzecie przykazanie (Wj 20, 8–11)

Trzecie przykazanie jest najdłuższe w całym Dekalogu. Jego rozbudowany charakter może być wynikiem szczególnej trudności w jego respektowaniu (por. Am 8, 4–8). Zaczyna się ono od słów:

יִשְׂדַּקְל תַּבְּשֶׁה מִן־יְתֵא רִנְיָו:

Pamiętaj o dniu szabatu, abyś święcił go
(Wj 20, 8)³³

Uświęcenie dnia oznacza przeżywanie szabatu jako dnia Bożego. W szabacie przejawia się zjednoczenie człowieka z Bogiem i z dziełem stwórczym.

³² Por. M.A. Klopfenstein, *Die Lüge nach dem Alten Testament*, Zürich–Frankfurt 1964, s. 316–321. Por. *Katolicki komentarz biblijny*, red. R.E. Brown i in., Warszawa 2004, s. 86.

³³ Por. *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg...*, dz. cyt., s. 287.

Uznając w szabacie dzieło Boże, człowiek uznaje istnienie jedyne Boga. Uznaje Jego panowanie nad światem i nad życiem. Tekst przykazania z Wj 20, 11 przywołuje przykład Boga, który w siódmym dniu „odpoczął” po dokonanych dziele stworzenia (Rdz 2, 2–3; Wj 31, 17). To oznacza, że szabat był obecny już u początku istnienia świata. Pan ustanowił dzień siódmy (por. Rdz 2, 1–3) dla obrony wolności człowieka. Szabat objawia zjednoczenie człowieka z Bogiem oraz z dziełem stwórczym. Człowiek uczestniczy w tym dziele. Konieczne jest, żeby uznać w szabacie dzieło Boże, wtedy uznaje on także istnienie jedyne Boga, a także to, że On panuje nad światem i nad życiem.

Przykazanie nakazujące zaprzestania pracy w dniu siódmym tygodnia i poświęcenia go Bogu nie było znane poza Izraelem³⁴. Księga Wyjścia wskazuje na szabat jako na znak, po którym można rozpoznać lud Jahwe (Wj 31, 12–13). Zachowanie przykazania o szabacie oznaczało, że każdy Izraelita powinien świętować wolność, którą otrzymał przez wybawienie narodu z niewoli egipskiej (Pwt 5, 15). Uroczyste obchodzenie jednego z siedmiu dni było tym, o czym Izraelici mieli pamiętać (Wj 20, 8). Był to dzień oddzielony od tego, co zwyczajne, gdyż: „Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym” (Rdz 2, 3). Od tej chwili dzień szabatu miał być obchodzony jako święty (Wj 20, 8; 31, 14; Pwt 5, 12). Miał także być okazją do zwołania świętego (Kpł 23, 3). W świecie biblijnym oznaczało to oddalenie się tego dnia od wszystkiego, co świeckie, po to, by w całości poświęcić ten dzień Bogu. Człowiek uświęca siódmy dzień, przeznaczając go poprzez kult oraz modlitwę na służbę Bogu. W ten sposób wyraża pragnienie podtrzymania więzi z Bogiem, odpowiada na Jego miłość do narodu, do człowieka. Judaizm w sposób szczególny kultywował szabat w czasie następującym po niewoli babilońskiej (por. 1 Mch 2, 32–41).

Przestrzeganie szabatu wprowadza pewien porządek w życie codzienne danej społeczności: „Sześć dni będziesz pracował, a dnia siódmego zaprzestaniesz pracy” (por. Wj 23, 10–11). Oddzielenie szabatu od innych dni tygodnia jest związane z przedstawianiem go jako znaku przymierza dla narodu Izraela, który także został oddzielony dla Boga jako Jego lud

³⁴ Por. W.W. Hallo, *New Moons and Sabbaths: A. Case Study in the Contrastive Approach*, „Hebrew Union College Annual” 48 (1977), s. 1–18. Także S. Lach, *Wartości etyczne Dekalogu*, w: *Biblia Księga życia ludu Bożego...*, dz. cyt., s. 39–41.

wybrany. Przestrzeganie szabat jest obowiązkiem i przymierzem pomiędzy Bogiem a ludem Izraela (Wj 31, 16–17). Tekst Kpł 24, 8 mówi o zachowywaniu szabat jako wiecznym przymierzu pomiędzy Bogiem a Izraelem. W późniejszych księgach prorockich mowa jest o przestrzeganiu szabat jako trwaniu w przymierzu z Bogiem (Iz 56, 6). Sam szabat jest ukazany jako znak pomiędzy Bogiem a Izraelem (Ez 20, 12. 20).

Omawiane przykazanie wskazuje na to, że wszyscy ludzie powinni pracować i wypoczywać³⁵. Zapał do pracy, a także gorliwość w pracy wpływały z Bożego mandatu danego człowiekowi, by ten czynił sobie ziemię poddaną (por. Rdz 1, 28–29). W świecie starożytnym do pracy byli przeznaczeni niewolnicy i kobiety. Zakaz obejmował pracę zawodową (Wj 34, 21; por. Iz 58, 13–14; Ez 20, 13), a także przygotowanie posiłku (por. Wj 16, 23–24; Lb 15, 32–36). Siódmy dzień tygodnia dotyczył przerwania zwykle wykonywanych czynności (por. Kpł 23, 21). W tradycji izraelskiej słowa: „Nie będziesz wykonywał żadnej pracy” odnosiły się do: „gotowania potraw” (Wj 16, 23), „zbierania manny” (Wj 16, 26–30), „orania i siania” (Wj 34, 21), „rozpalania ognia” (Wj 35, 3), „zbierania drzewa” (Lb 15, 32–36).

Bóg chce czynić człowiekowi dobro. W Nowym Testamencie Jezus poprzez przykład własnego postępowania i nauczanie przedstawił właściwe znaczenie i przeżywanie szabat. Jezus w szabat udawał się do synagogi, czytał słowo Boże (Łk 4, 16), czynił dobro, uzdrawiając ludzi chorych (Mt 12, 12–13; Łk 6, 9–10; J 9, 14). Jezus, podkreślając wartość człowieka, zaznacza, że szabat został ustanowiony dla człowieka, a nie odwrotnie (Mk 2, 27). Wszelkie prawo tworzone przez ludzi ma służyć dobru człowieka. Jezus podsumował rozważania na temat szabat stwierdzeniem, że Syn Człowieczy jest panem szabat (Łk 6, 5). To oznacza, że On jest ostatecznym autorytetem i Jemu przynależy ostatnie słowo co do jego interpretacji.

Szabat to także czas, w którym ludzie powinni dostrzegać swoją pierwotną wolność. Człowiek, rezygnując z pracy w tym dniu, czas wolny powinien poświęcić na kontakt z Bogiem, oddawanie Mu czci i nawiązywanie z Nim więzi³⁶.

³⁵ Por. C. Houtman, *Exodus III*, Kampen 2000, s. 43, omawiane przykazanie wskazuje na obowiązek odpoczynku, ale też i pracy w pozostałych dniach tygodnia. Także zob. J. Nagórny, *Etyka Przymierza Starego Testamentu...*, dz. cyt., s. 176.

³⁶ Por. A. Grün, *Dziesięć przykazań...*, dz. cyt., s. 55, Jezus świadomie przekroczył ciasne reguły (Mk 2, 27). „Co wolno w szabat: uczynić coś dobrego czy coś złego? Życie

Wraz z wprowadzeniem niedzieli jako dnia Pańskiego i pamiątki zmartwychwstania, przejmując ona dawne funkcje szabatu. Właściwie świętujemy niedzielę, jeśli uświadamiamy sobie, że Jezus Chrystus przez swoją śmierć i zmartwychwstanie uwolnił nas od mocy tego świata, które czynią nas niewolnikami. W niedzielę powinniśmy być otwarci na doświadczenie obecności Boga poprzez formy kultu oraz wspólnotowe i rodzinne świętowanie.

Zakończenie

Jahwe obdarzył lud izraelski na wiele sposobów, uwalniając go z niewoli egipskiej, zawierając z nim przymierze, tworząc lud Boży. Przymierze synajskie nałożyło prawne zobowiązania etyczne. Izrael został zobowiązany przez Jahwe do zachowania przykazań w postaci „dziesięciu słów” – Dekalogu. Przykazania miały pomóc ludowi izraelskiemu w trwaniu w przymierzu, być narodem Jahwe. Zachowywanie przykazań obejmowało kult, który w narodzie izraelskim należał się wyłącznie Jahwe, zakaz nadużywania imienia Bożego oraz uznawanie szabatu jako dnia świętego. Podstawowymi warunkami etycznymi przymierza były: miłość, wierność pełna łaskawości oraz sprawiedliwość. W odpowiedzi na wybranie przez Jahwe lud powinien odpowiadać swojemu Bogu miłością i wiernością, zachowywaniem Jego słów, przykazań. Wierność ludu miała przejawiać się w życiu osobistym, społecznym, kulcie, szczerym usposobieniu, naśladowaniu, prawdomówności, życzliwości wobec innych. Izrael miał postępować w dobroci, wierności i sprawiedliwości.

Poprzez pierwsze przykazanie lud izraelski został zobowiązany do odrzucenia jakiegokolwiek bałwochwalstwa; Izrael miał być wierny jednemu Bogu, tylko Jego miał czcić. Zachowanie drugiego przykazania wiązało się z okazywaniem szacunku wobec świętości Boga i Jego imienia. Zakazywało ono Izraelitom powoływania się na imię Boga w sprawach nieuczciwych, w sposób lekkomyślny. Trzecie przykazanie akcentowało pojęcie szabatu jako dnia świętego, ustanowionego przez Boga z racji dzieła stworzenia świata. Zachowanie szabatu miało zapewnić Izraelitom

ocalić czy zabić?” (Mk 3, 4). Ten, kto trzyma się tylko litery prawa, ostatecznie wyrządza zło i niszczy życie. Jezus Chrystus uzasadnia czynienie dobra w szabat (Łk 14, 3–6).

właściwy rozwój, regulując rytm pracy i wypoczynku; szabat był znakiem odróżniającym lud izraelski od innych narodów.

Zachowywanie przykazań Dekalogu odnajduje swoje pełne znaczenie w nowej ekonomii zbawienia dopełnionej w Jezusie Chrystusie. Dopiero w niej odsłania właściwą swoją głębię i treść. Jedność planu Bożego obejmującego Stare i Nowe Przymierze pozwala we wszystkich wydarzeniach (od początku istnienia ludzkości po dzień dzisiejszy) dostrzec jedną, ukierunkowaną ku pełni, ekonomię zbawienia.

Wszystko, co Jahwe uczynił dla Izraela, uczynił także dla Kościoła, a tym samym dla nas. Tak w Starym, jak i w Nowym Testamencie inicjatywę w przymierzu ma Bóg. Do dziś brzmią w uszach słowa, które św. Jan Paweł II wypowiedział w Koszalinie podczas czwartej pielgrzymki do Ojczyzny: „Oto dekalog: dziesięć słów. Od tych dziesięciu prostych słów zależy przyszłość człowieka i społeczeństw, przyszłość narodu, państwa, Europy, świata” (Koszalin 1991)³⁷. W Nowym Testamencie został ukazany odnowiony sens „dziesięciu słów”. Przykazania, realizowane w życiu, powinny odzwierciedlać postawę wewnętrzną człowieka. Realizuje się przepowiednia proroka Jeremiasza dotycząca wypisania przykazań na żywych tablicach serc, a nie na kamiennych tablicach (Jr 31, 33; por. 2 Kor 3, 3). W Nowym Testamencie człowiek został wyzwolony z niewoli grzechu przez Jezusa Chrystusa. W odpowiedzi człowiek został wezwany do wierności; winien on odrzucać wszystko, co prowadzi do niewoli, zależności, poniżenia przez grzech. Współczesny człowiek, ulegając żądzy zdobywania świata, zapomina o Bogu i o konieczności zabiegania o własne zbawienie. Treścią życia religijnego powinna być wierność przyrzeczeniom złożonym na chrzcie świętym, zachowywanie przykazań, naśladowanie Jezusa w wierności i miłości wobec Ojca i wobec bliźnich.

³⁷ Por. *Dekalog, Przemówienia i homilie Jana Pawła II. IV pielgrzymka do Ojczyzny*, Pelplin 1991, s. 29.

